



**Jirí Pehe**

## Les fronteres virtuals d'Europa

L'antic president txec Václav Havel afirmava que un dels problemes més grossos per a ell era que no sabia on començava i on acabava Rússia. Avui, podem dir el mateix d'Europa. Aquesta manca de precisió no sols es refereix a la composició geogràfica d'Europa, sinó també a la seua constitució cultural, religiosa i fins i tot de civilització.

Mentre que altres continents estan delimitats per oceans i muntanyes, Europa i Àsia comparteixen el mateix continent. A pesar d'això, ambdues són normalment percebudes com dues entitats separades, cosa que no és sinó el reflex d'un territori més cultural que geogràfic. En altres paraules: en el cas d'Europa i Àsia, la geografia esdevé cultura.

Quan Gran Bretanya i Irlanda s'adheriren a la Unió Europea el 1973, aquesta percepció d'Europa es va moure en una altra direcció. Les objeccions franceses a l'ingrés dels britànics es van revelar que eren, en última instància, més geopolítiques que culturals. Gran Bretanya podia recolzar-se (i encara ho fa) tant en la seua història com en la seua condició d'illa per a resistir-se a una plena integració europea. En alguns països europeus, i particularment a França, sorgí també la preocupació que Gran Bretanya esdevingués un cavall de Troia nord-americà en Europa, i doncs que facilités la poc grata influència dels Estats Units en el continent.

## NI L'EST NI L'OEST

Amb les peticions d'ingrés d'Espanya i Portugal (ambdós països hi foren admesos el 1986), la preocupació es traslladà a la capacitat d'ambdós països de subscriure la mena de democràcia contemplada en el projecte europeu, atès que tots dos havien estat governats fins feia poc per dictadures feixistes. Tanmateix, pel que fa a l'affiliació cultural d'Espanya i Portugal, era clar des del principi que tots dos països pertanyien al camp occidental. El procés d'eixamplament a l'Europa oriental comportà preocupacions similars.

Els primers conflictes reals sobre la identitat europea van emergir durant l'ingrés de Grècia a la Unió el 1981. Grècia era el primer país cristianoortodox a entrar en la clada europea. De fet, el país era diferent en molts altres aspectes: d'una banda, Grècia era un país l'antiga civilització del qual estava en el cor de la identitat europea, mentre que, de l'altra, havia passat molts segles sota la doble influència bizantina i turca.

Finalment, la història proporcionava munició tant als escèptics com als defensors de la incorporació de Grècia. El país ha esdevingut un membre més de la Unió Europea, ni particularment problemàtic ni particularment pròsper. Com que Grècia entrà en la Unió sense gaires complicacions, encara avui els

grecs diuen "anem a Europa" quan es preparen per viatjar a altres països europeus. Els efectes a llarg termini del pensament bizantí<sup>1</sup> han debilitat clarament la determinació de l'*establishment* polític a usar de manera més efectiva l'ajuda subministrada pels països més rics de la Unió Europea. Durant molt de temps, Grècia ha estat l'únic país de la Unió que s'ha trobat en aquesta situació. El 2004, Xipre entrà a la Unió Europea, i Bulgària i Romania ho faran el 2007, amb la qual cosa s'eixamplarà la sèrie de països amb un panorama similar.

## NO SOLS LA RELIGIÓ

És evident que qualsevol definició específica de l'uropeisme no deixa de ser problemàtica i que els intents per donar una definició cultural són igualment fútils. Encara que hi ha moltes bases històriques pan-europees, no existeix cap narrativa veritablement unificada. A més a més, els territoris europeus han vist molt conflictes, desplaçaments, èxodes i fluxos migratoris. El resultat final és que l'Europa actual constitueix una societat multi-ètnica, que inclou membres d'una àmplia diversitat d'origens racials i religiosos.

Per tant, crear una identitat europea basada en el cristianisme només seria realment possible en un sentit històric i de civilització molt ampli. Ara bé, tant la Il·lustració com el racionalisme europeu-occidental, que estan en l'origen de la democràcia moderna, així com la noció de drets humans i la teoria de l'estat de dret, formen part de la identitat europea. I ho continuen sent, a pesar que moltes d'aquestes nocions s'han desenvolupat resistint-se al domini de l'ortodòxia religiosa. Encara que a nivell intel·lectual aquesta modernitat prové del cristianisme occidental, ofereix, això no obstant, un quadre diferent d'Europa.

Un component clau d'això és el respecte a les minories i el valor dels drets i les llibertats individuals. La moderna identitat política d'Europa, que s'estén de l'oest a l'est del continent (i a la resta del món) és tan important almenys com les nocions culturals i religioses col·lectives. Igualment importants són les identitats culturals de les diferents societats europees considerades individualment.

## EUROPEU O IMPERIAL

Ens trobem així davant la qüestió de si volem fonamentar la nostra identitat europea sobre nocions racionals de drets humans i democràcia o sobre l'herència cultural i religiosa. Aquesta decisió és enormement important quan ens enfrontem al dilema de l'Europa d'avui. Si veiem la identitat europea principalment com una forma de cultura compartida, en què un component clau és una religió dominant comuna, aleshores l'acceptació de cultures "no-europees" en el marc d'una major integració serà altament problemàtica. Amb tot, continuem exposant-nos als riscos que comporta una inacabable introspecció sobre el que significa realment el nostre europeisme.

Si hem d'entendre la identitat europea en termes institucionals i de valors, aleshores tots els qui accepten aquests valors seran benvinguts i acceptats. Cosa que porta a la inevitable qüestió de si els països que s'adhereixen a aquests valors i normes institucionals, però no formen part geogràficament d'Europa, han de ser considerats també com a europeus.

Però això és, abans que res, una decisió política. En el futur, teòricament, no sols Turquia podria esdevenir membre de la Unió Europea, sinó també

diversos països nord africans. De fet, alguns comentaristes han apuntat ja que la creixent cooperació euroatlàntica podria portar a la creació d'alguna mena d'unió euroamericana. I fins i tot ara tenim ja institucions europees com l'OCDE (Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic) de la qual formen part els Estats Units i Canadà.

Hi ha un altre argument fort per a la neutralitat cultural quan es tracta de definir les fronteres del projecte europeu. És l'exemple de Turquia. Quan començaren les negociacions entre la Unió Europea i Turquia, les fronteres de la Unió s'estaven estenent cap a Àsia. En la pràctica, això significava dues coses: que hauria d'anar eliminant-se a poc a poc l'etiqueta "europea" de la UE i que, en realitat, Europa seria una nova forma d'imperi que podria i hauria d'estendre's més enllà de les seues fronteres històriques.

## BACKGAMMON EUROPEU

Finalment, sembla que cada vegada serà més difícil refusar l'adhesió a aquells països que, almenys en part, estan en el continent europeu, com Rússia, així com a països com el Marroc i Tunísia, que han expressat ja la seua intenció d'incorporar-s'hi.

Amb tot, és evident que qualsevol futura expansió de la UE no pot ser una mera absorció horitzontal, sinó que ha d'anar acompanyada per una més profunda integració vertical basada en institucions unificades i en criteris i valors polítics. En aquest sentit, el tema de l'acceptació d'una constitució europea esdevé un problema clau. Mentre la UE siga incapaç de decidir el nivell d'una major integració abans d'una major expansió, continuarà existint l'amenaça que es faça realitat el gran desig dels euroescèptics: la dissolució i el col·lapse final del projecte d'integració europea.

Per tant, no sols és necessari posar-se d'acord sobre on comença i on acaba Europa (o, a la inversa, admetre que l'expansió de la UE no està confinada de cap manera a les seues fronteres geogràfiques), sinó també discutir els criteris institucionals i de valors col·lectius sobre els quals s'ha de bastir una Europa unida. Mentre això no estiga clar, els principis culturals que divideixen els europeus brillaran de manera més rutilant i faran que una major integració europea sembla poc realista.

---

<sup>1</sup> Durant bona part de la seua història, l'imperi romà "bizantí", de parla grega, va ser conegut per molts dels seus contemporanis occidentals com "l'imperi dels grecs", a causa del creixent predomini de la seua població grega.

---

Published 2007-03-19

Original in English

Translation by Maria Bugades

Contribution by L'Espill

First published in *L'Espill* 24 (2006), pp. 161-63 (Catalan version); *The New Presence* 3/2006 (English version)

© Jiri Pehe/The New Presence

© Eurozine